

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**AntiLutherus Judoci Clichtouei Neoportuensis. Doctoris
Theologi, Academiae Parrhisie[n]sis**

Clicthove, Josse

[Köln], 1525

VD16 C 4189

Religiosos non obligari de necessitate salutis: ad labores manuum
exercendos pro uictu comparando. XXIII

urn:nbn:de:hbz:466:1-36183

rus in præfente obiectione uipereã exacuẽs linguã in quofuis religioſos: eos grauitè infectatur, quod poſitis manuũ operibus ocioſi degunt: & ab alijs, uitæ ſuſtentationẽ recipiunt ſine labore corporali quæritante uictũ, cum ſint robuſti & ſani: eò totam illã uerborum tragœdiam contorquet, quod ſua quidẽ ſententiã religioſi debeant proprijs laborate manibus: & quotidiano labore corporis, uictũ ſibi neceſſarium comparare. Quod ſane improbũ dogma et peruerſum etiã mutuatus eſt à ſuo præceptore & magiſtro erroꝝ

Vicleſus Vicleſo: cuius uiceſimus articulus inter quadragintaquinque dãnatos in ſacroſancta ſynodo **Conſtantiẽſi**, eſt iſte. **Conferens** elemoſynã fratribus: eſt excõmunicatus eo facto. **Viceſimus** aut̃ quartus: eſt hic. **Fratres** tenentur per labores manuũ, uictũ acquirere & non per mendicitatẽ. **Verũ** contra utruſque perdiſſimum dogmatifẽ, & erroneã hanc atque ſcandalofam eoꝝ aſſertionẽ: in proxime ſequẽte capite armatã inſtruemus aciẽ. auxiliareſque petemus copias & tela literaria in eos uibranda: à fortiſſimo pugile, & contra huiuſmodi hoſtes certare doctiſſimo, ſancto **Thoma Aquina** te. qui in opuſculo ſuo contra impugnãtes religionẽ inſcripto, hãc ueſanã improbitatẽ, propoſitionemque abſurdam de neceſſario religioſoꝝ labore corporali: copioſe & acute confutat. **Cuius** & nos ueſtigijs quẽ proxime inherebimus: iſdẽ p̃p̃emodũ rationibus uſuri,

Religioſos non obligari de neceſſitate ſalutis: ad labores manuũ exercẽdos pro uictũ cõparando. **Cap. XXIII.**

I.

Dcõmonſtrandũ aut̃ propoſitũ, in calce præcedentis capitis explicatũ: religioſos inquit non obſtringi diuina lege, ut per quotidianũ manuũ laborẽ ſibi uictũ corporalẽ & neceſſaria uitæ comparent: ſit hæc prima ratio. **Chriſtus** in euangelio poſt ſuſceptum publicæ prædicationis officium: non legitur opus manuũ exercuiſſe ad neceſſaria uitæ comparanda, quæ ſibi debebantur ex miniſterio euangelizationis. neque refulaſſe piatũ mulierum obſequia: quæ illi miniſtrabant de ſuis facultatibus. **Quinimmo** nec apoſtoliſ ſuis ad prædicandũ euangeliũ miſſis (cũ formã eis uitæ præſcriberet) inuixit unquẽ: quẽ manuibus laboraret ad uictũ conſequendũ, qui merito illis debebatur ab ijs, quibus uerbũ dei annũciabant. **Et beato** etiã **Paulo** debita erãt eodem iure neceſſaria uitæ quãuis

Luce 8.
Matth. 10
1. Corin. 9

quāuis ipse platisq; in locis eo noluerit uti iure. ne accipiēdo in illis
 qd sibi erat debitū: quempiā grauaret, morosioresq; redderet ad
 audiendū dei uerbū. ut in nōnullis epistolaz suaz locis: plane cōte
 statur. **M**ulti autē religiosorū ordines, instituti sunt ad annūciandū
 populo uerbū dei: & seminādū mysticū semē in agro pectoris hu-
 mani. **C**ur igit nō poterunt illi ab n̄s, quibus seminauerūt spūalia:
 metere carnalia: cū teste apostolo, dñs ordinauerit n̄s qui euāgeli-
 um annunciant: de euāgelio uiuere. ¶ **S**ecunda ratio. **C**um **M**ar-
 tha, excepto domino cæli & terræ in domū suam, satageret circa
 frequēs ministeriū: & **M**aria Magdalena soror eius sedens secus
 pedes dñi, audiret uerbū eius: conquerēti de sororis suæ ocio, **M**ar-
 thæ respondit dominus. **M**artha, Martha, sollicita es: & turbaris
 erga plurima. Porro, unū est necessariū. **M**aria optimā partē ele-
 git: quæ nō auferetur ab ea. Quibus sane uerbis, contēplatricē ui-
 tam labori manuū nequaq; intentā, prætulit dñs actiue & opatrici
 uitæ: quæ opere manuū sibi uictū queritat. **A**tqui nullā fere dede-
 ris religionē monasticā: quæ præcipuū suū studiū & exercitiū nō
 dirigat ad dei cōtemplationē, utq; tota uacet deo. **H**uiusmodi autē
 quieta mentis in deū intentio, maiore in modū impediret per exte-
 riorē occupationē qua operi manuū esset insudandū. **C**onstat igit
 hoc euangelico exemplo, non solum approbari religionem mona-
 sticam contēplationi deditam, & laboris manuum expertē: uerum
 etiam eandē præferri actiue uitæ, sollicitudinis & turbarum plene,
 quæ occupat opere manuū ad corporis sustentationē. **V**nde **B**er-
 nardus in apologia, loquēs ad religiosos: qui se iactabāt operibus
 manuū præter cæterorum morem solicite intentos esse, ait. **I**am
 uero de labore manuū quid gloriāmini: cum & **M**artha laborās,
 increpata: & **M**aria quiescens, laudata sit. **E**t **P**aulus aperte dicat.
Labor corporalis, ad modicū utilis est: pietas autē ad omnia. **O**pti-
 mus labor: de quo propheta dicebat. **L**aboraui in gemitu meo. &
 de quo alibi. **M**emor fui dei, & delectat⁹ sum: & exercitatus sum.
At ne corporale intelligas exercitium: & defecit spiritus meus, in-
 quit. **V**nde ubi non corpus sed spiritus fatigatur: spūalis labor pro-
 culdubio intelligitur. **Q**uid ergo inquis: Siccine spūalia illa persua-
 des: ut etiā hæc q̄ ex regula habemus corporalia, dānes: **N**equa-
 illa oportet agere: & ista non omittere. alioquin cū aut ista omitti
 necesse

2. Corin. 12

1. Thessa. 2

1. Corin. 9

11.

Luca. 10

Bernardus

Luca. 10

1. Timo. 4

Psal. 6

Psal. 76

Matth. 23

necesse

LIBER TERTIVS

necesse est, aut illa: ista potius omittēda sunt, q̄ illa. Quāto em̄ sp̄iti-
tus melior corpore: tāto spiritualis q̄ corporalis exercitatio, fructuo-
sior. Tu uero cū de horz obseruatione elatus, alijs nō eadē obser-
uantibus derogas: nonne te magis regulæ transgressorē indicas?

III. **H**æc Bernardus. ¶ **Tertia.** Qui diuitias habent & possessiones iu-
ste acquisitas, unde uiuant sine opere manū: nō obligant̄ ad ope-
rādum manib⁹, & ad uictū hac ratione solícite quærendū. Alioq̄
diuites omnes & laici & clerici, obtinentes amplos redditus annuos
quibus honeste uictitent, & non laborantes manibus: essent æter-
næ dānatiōni obnoxij quod omnino absurdū est: & à ueritate alie-
nū. At uero multæ religiosorum domus, largos habēt redditus an-
nuos sibi designatos à p̄ns regibus & principibus: qui primū domos
illas erexerūt, aut erectas magnifice dotarūt, ut omni abiecta pro-
curādi uictus solícitudine: eēt religiosi illarū domoz incolæ, expe-
ditiores ad diuinū cultū & spiritualia exercitia. Recte igitur utunt̄
illis prouentibus & emolūmētis tēporalibus ad uictū quotidianū,
huiusmodi religiosi: nec obligantur ad laborē manū exercēdum.

III. ¶ **Quarta ratio.** Clerici & uiri ecclesiastici, deseruiētes tēplo dñi in
ministratio altar̄is & officio horarū canonicarū: exinde uictum sibi
debitū ob illud obseqū, p̄be cōparāt sine ope manū. Nēpe ut at-
testatur beatus Paulus, q̄ altario deseruiūt: de altario p̄cipiāt. Vñ
& sacerdotib⁹ Aegyptijs tradita erat à rege terra in possessionē: et
alimēta eis, regia auctoritate cōstituta erāt ex horreis publicis, ut
historia Geneseos refert. Et dñs in lege Mosaica filijs Leui dedit
omnes primitias, decimas & oblationes pro ministerio, quo in ta-
bernaculo testimonij seruiēbāt quotidie deo. Vt cōpertū habea-
mus ac persuasum: illud diuino iuri, naturali & humano esse cōso-
nū, quod deseruiētib⁹ tēplo domini debeatur uictus pro illo mi-
nisterio: citra exercitiū & opus manū corporale. Sed nulla est do-
mus monastica, in qua nō sint eius alumni diurnis & nocturnis of-
ficijs ecclesiasticis occupati: decāntantes assiduas deo laudes, & offe-
rentes salutare altar̄is sacrificiū pro toti⁹ ecclesiæ catholicæ salute.
Igit̄ iure uictū sibi habēt designatū religiosi, ex dotatione larga fun-
datorum, aut elemosynis uirorum misericordiū sine operatione
quā manibus exerceāt. ¶ **Quinta.** Qui sacræ scripturæ studio assidue
insistunt: citra omnem reprehensionē abstinent à labore ma-
nuum

1. Corin. 9
Gen. 47
Numeri. 18.

num. quoniã illũ exercere cõmode nõ possent: & simul accuratã
 factis literis operã nauare, cũ unũ alteri esset impedimento. Vnde
 beatus Hieronymus in prologo libri Iob ait. Si aut fiscellã iunco te
 xerẽ, aut palmarũ folia manibus cõplicarẽ: ut in sudore uultus mei
 comederẽ panẽ, & uentris opus sollicita mente ptractarem: nullus
 morderet, nemo reprehederet. Nunc autẽ quia iuxta sententiã sal-
 uatoris uolo operari cibum qui non perit, & antiquã diuinorũ uo-
 luminũ uiam sentibus uirgultisq; purgare: error mihi geminus in-
 figitur. Et paulo post. Quapropter ò fratres, pro flabello, calathis,
 sportellisq; munusculis monachorũ: spiritualia hæc & mansura do-
 na suscipite. Hæc Hieronymus. Ex quibus uerbis clare id dilucet,
 beatũ Hieronymũ qui monasticã uitã fuerat professus: loco ma-
 nualis operis, assumplisse sanctæ scripturæ studiũ, quãuis id æmuli
 eius sugillarẽt, caninorũq; dente roderẽt. Possunt igitur tãtũ uiri exẽ
 sari post absolutũ ecclesiasticũ officiũ: sine exercitio laboris manu-
 um. ¶ Sexta ratio. Fideles secũdũ regulã à sanctis apostolis cõstitu-
 tã Hierosolymis euãgelicæ disciplinæ addicti: ex elemosynis lar-
 ga & pia credentiũ in Christũ manu sibi collatis, in principio sur-
 gẽtis ecclesiæ uixerunt. Et id ipsum, ex erogatis in quã aliõz libera-
 litate bonis tẽporalibus uitã agere, usque adeo tũc à reprehensioẽ
 fuit alienũ, in illis uere pauperibus spiritu: ut ceteri apostoli beatis
 Paulo & Barnabæ (cũ ituri essent ad annunciandũ gẽtibus euan-
 geliũ Christi) prouinciam iniunxerint, ut pauperũ illoz memores
 essent: curarẽtq; eos cõmendare populis fidelibus apud quos præ-
 dicarent uerbum dei, ad aliquã elemosynæ contributionẽ illis mi-
 sericorditer impendendã. Quod sane nõ segniter ambo sunt exe-
 cuti: quẽadmodũ ex Paulinise pistolis haud obscure liquet. Si igit
 id probro illis pauperibus fratribus qui propter Christũ omnia reli-
 querũt, datum non est: quod ex elemosynis undecũq; collectis &
 Hierosolymã deuectis uitam agerẽt, cur nunc id uitio uertetur &
 reprehensione censebitur dignũ: quod ñ qui ut Christũ sequerent
 expediti, spontaneã subierũt paupertatem, & mendicitatẽ ultrone-
 am sponte sua, non autẽ necessitate sunt amplexi: subleuetur elee-
 mosynis diuitum, & sine manuũ labore alienis opibus alatur. Hęc
 quidẽ paucis in hanc rẽ perstricta sunt, de quibus qui ampliorem
 bb exoptat

Hieronymus

Ioa.

VI.

Actu. 4.

Gala. 2

Roma. 15
1. Corin. 16
2. Corin. 8

LIBER TERTIVS

exoptat pertractationem: ex hoc titulo, tenui decursu deducto, se-
 trāſferat ad uberrimū fontē, larga ſcaturigine, pfluente: prædictū
 ſcilicet ſancti Thomæ Aquinatis opusculū, in quo exuberantius
 VII. inueniet hanc materiā diſcuſſam. ¶ Verūtamē nō uidebitur hoc
 loco ocioſum: alias iuſuper rationes & aliunde acceptas, ad corro-
 borandā rem propoſitā, in præſentia adducere. Sit itaq; ſeruato cō-
 Exodi. ſ tinuo ordine: hæc ſeptima ratio. Cū Moyses & Aarō à deo miſſi
 ad Pharaonē regē Aegypti: ſignificarent eidē ſuā legationē, præ-
 ciperentq; illi in nomine dñi, quod dimitteret populū Iſraëliticum
 ad ſacrificandū deo in deſerto: reſpōdit eis Pharaō. Quare Moy-
 ſes & Aaron ſolicitatis populū ab operibus ſuis; Ite ad onera ue-
 ſtra. Quē locū exponēs gloſſa ordinaria: ait. Hodie quoq; ſi Moy-
 ſes & Aaron, id eſt propheticus & ſacerdotalis ſermo: animā ſoli-
 citet ad ſeruitutē dei, exire de ſeculo, renunciare omnibus q̄ poſſi-
 det, attēdere legi & uerbo dei: cōtinuo audies unanimes & puertū
 Pharaōis dicētes. Videte quomodo ſeducunt homines & puertū
 tur adoleſcētes: ne laborēt, ne militēt, ne agāt aliquid quod proſit.
 relictis rebus neceſſarijs: ineptias ſectant & ociū. Quid eſt ſeruire
 deo; laborare nolūt; & oç occaſiōes quærūt. Hæc erāt tūc uerba
 Pharaonis, hæc & nūc amici eius loquuntur: nec ſolū uerbis ſed e-
 tiā uerberibus perſequunt. Flagellari iubet ſcribas Hebræos: pa-
 leas non dari, opus exigi. Hæc paſſi ſunt patres; & nunc dei popu-
 lus patitur. Hæc ibi. Ex quibus liquet, eos qui uolūt religioſoēs
 ſine diſcrimine & delectu ad opera manuū exercēda adigere: per-
 ſimiles eſſe Pharaoni & ppoſitis eius, qui aſſixerūt populū Iſraël
 duriffimis laborib⁹, ne uacare deo poſſent & ſacrificiū deo in deſer-
 VIII. to offerre. ¶ Octaua. Non ſunt faciēda minora bona: q̄ maiorib⁹
 atq; potioribus ſunt impedimēto. quoniā meliora, ſunt min⁹ bonis
 operibus recto iure præferēda. Atqui opera manualia q̄ ad uictū
 corporis cōparandū exercentur: plerūq; obſtaculo ſunt ſpirituali-
 bus operibus faciēdis, quibus tamen lōge ſunt inferiora. Nepe cū
 occurreret legitima occaſio faciēdæ p religioſum p̄dicationis, au-
 diēdæ cōfeſſionis, aut uiſitationis infirmorū aut alterius cuiuſpiā
 operis ſpiritualis: nō poſſet ille id proximo indigētī impēdere mi-
 niſteriū ſalutare, quoniā detineret occupat⁹ ope ſuo manuali: q̄ ui-
 ctū ſibi acquirat, alioqui nō māducaturus. Quinimmo ſi ppoſitus
 monaſterij

monasterij aliquod opus ad spiritū pertinens cuiq̄ suotū religioso
 rum manibus laboranti agendū iniungeret: obtenderet ille excusa
 tionē pro rei qualitate legitimā, causareturq̄ se occupatū necessa
 rio manū labore: quem intermittere non posset. Alioqui opus il
 lud non expleret: quo uictū compararet. Sed ubi tunc in monaste
 rijs obediētia & opera spiritualia: locū haberent? ¶ **Nona.** Beatus
 Augustinus in libro de opere monachorū, eximit occupatos qua
 tuor generibus operū spiritualiū, à regula illa apostolica: q̄ manu
 um laborē exercendū decernit. Si euāgeliste (inquit) sunt: id est di
 uini uerbi annuntiatores ad populū. Si ministri altaris: diuina dño
 cantica psonantes et ministrātes altari. Si dispensatores sacramen
 torū: illa administrantes alijs, potissimū eucharistiæ sacramentū &
 pœnitentiæ. Si deniq̄ aliquid habebāt in seculo, quo facile sine o
 pificio sustentarent hęc uitā: quod conuersi ad deum, indigentibus
 dispartiti sunt. Hi nancq̄ postremi (inquit) quia pauperes sustenta
 uerunt: de elemosynis etiā pauperū sustentari debent, & quia a
 lijs necessaria erogarunt: iure ab alijs, quæ sibi sunt necessaria acci
 piunt. Nō igitur hi, quamuis religionem sint monasticā professi: ob
 ligantur ad opera manū exercenda. ¶ **Decima.** Reges & princi
 pes, præfecti militiæ, iudices & magistratus urbiū, & in uniuersum
 qui intenti sunt operibus ciuilibus ad moderationē populi & admi
 nistratiōē iustitiæ: ad opera manū ministerio faciunda non ob
 strigunt. quoniā eorū officii: in totius cōmunitatis cedit utilitatē.
 Neq̄ etiā milites, armis defensores patriæ: ad opera manū obligā
 tur, sed suis contenti stipēdijs uiuere debēt. Ergo cōsimili ratione
 & religiosi intenti spiritualibus operibus: prædicationi, orationi, sa
 cræ lectioni, ueritatis defensiōi, & cæteris id genus, redūdātibus in
 salutē & pfectū animarū totius populi: etiā nō alstringunt pcepto
 apostolico ad opa manualia, quod hic nostrū est propositū. Am
 pliorem uero eiusdem materiæ discussionem qui expetuerit: euol
 uat opusculum sancti Bonauenturæ de paupertate Christi, & p
 fertim postremam eius partem: hæc omnia latius prosequentem.
 ¶ Hoc igitur iacto fundamēto, firmiterq̄ stabilito: palām est omni
 bus, q̄ iniuste & inique debacchetur Lutherus in religiosos oēs:
 cum eos in præsentī obiectione circa principium præcedentis capi
 tis explicata, uocat ociosos: qui in exercitijs spiritualibus: officio sci
 bb 2 licet

IX.

Augustinus.

Ephē. 4.

1. Thessa. 4.

X.

Luca. 3

XI.

LIBER TERTIVS.

licet ecclesiastico decantando, contēplatione, orōne, & sancto scri-
pturarū studio, interdū etiā & uerbi diuini prædicatiōe: sunt occu-
patissimi. Cum etiā oblatrat eosdē ab alijs accipere beneficia: &
nulla suis benefactoribus munera rependere. qui plane cumulatio-
nem & ampliōrē illis referunt gratiam q̄ acceperūt; retribuētēs p
corporalibus bonis spiritualia, orationēs assiduas, oblatiōes sacro-
sanctæ eucharistiæ, & alia pia opera: animabus suorū benefacto-
rū summopere conferentia. Cum deniq; eosdē calumniatur alioꝝ
deuorare substantiā: in detrimentū uere pauperū, nullisq; quā
sibiipsis benefacere. qui ex donationibus piorū principū sibi desi-
gnatis, & proprijs suarū domorū prouētibus; debitū sibi uictū legi-
time accipiunt, nihil alienū uendicantes, aut ex pijs aliorū eleemo-
synis ob rationabilē causam acceptis: uitā sustentant, quotidianasq;
ex ijs quæ supersunt fragmentis eleemosynas: alijs pauperibus e-
rogare nunq̄ desistunt, & præter huiusmodi reliquias: maiores eti-
am eleemosynas, secundū suā facultatē & constitutionē regulæ, so-
lent distribuere. Verū hæc obrectatoria amarulētāq; mentis infla-
næ uerba, in postrema obiectione expressa: ob maledicentiā obla-
trandiq; rabiē, pene indigna sunt quæ refellant. usque adeo à ueri-
tate distorta conspiciuntur: absurdaq; & improba.

¶ **V**otū castitatis neq; rationi recte repugnare: neq; eius
per solutionē cuiquā reddi impossibilem. **Cap. XXIII;**

I. » **D**Ecimateria Lutheri obiectio. **V**ota monastica, re-
» ctæ rationi cōtranunt: & in primis uotū castitatis,
» quandoquidē recta decernit ratio, si quicq̄ impossi-
» bile nobis factū fuerit: nos ampli⁹ ad illud nō astringi.
» Quare quoduis uotū, quantūcunq; rectū & piū
» fuerit: si nō possit à nobis impleri, desinit esse uotū. **E**xempli gratia
» si quis uouerit se iturū ad sanctū **I**acobū: & inopia pressus aut gra-
» ui affectus morbo carcere uel detentus aut morte correptus, non
» possit illud exequi: est absolutus coram deo, quamuis uotum non
» compleat. **S**ed in religioso qui uoto castitatis se astringit, infirmi-
» tas carnis potest esse tanta: ut nec ieiunijs nec oratiōibus, nec exer-
» citio domari possit. **I**s igitur impune uotū castitatis, qd implere nō
» ualet, soluere poterit: & ad coniugalē statū se conferre. **Q**uinimmo
» cū tale corā deo uotū ædidit: id sub cōditione debuit interpretari,
» se scilicet